

PRAMENY K DĚJINÁM PARDUBIC V ARCHIVU NÁRODNÍHO MUZEA

Jan SCHWALLER

Habent sua fata libelli. Toto okřídlené rčení platí téměř doslova o archiváliích, které uchovává Archiv Národního muzea. Pár nenápadných kartonů, trochu opotřebovaných zubem času, v sobě ukrývá nemálo zajímavých informací vztahujících se jak k samotnému městu Pardubice, tak i k pardubickému panství. Jak to, že tyto výsostně pardubické prameny jsou uloženy více jak sto kilometrů od místa, které je s nimi spojeno nejvíce? Snad jen poukaz na počáteční větu a následné řádky podkryjí trochu z tohoto osudu.¹⁾

Nejstarší uložení městských archiválií je nepochybně možno hledat na pardubické radnici. O jejich bezpečnost a správu se starali osoby, které s nimi nejvíce přicházeli do styku, tedy městští písaři.²⁾ Naproti tomu písemností vzniklé z agendy velkostatku uchovávala kancelář vrchnostenská, jejíž centrum bylo na pardubickém zámku.³⁾

1) Tato pramenná studie není zevrubným popsáním historie archivu města Pardubice a archivu pardubického panství, i když studium této problematiky by bylo jistě záslužným počinem. Přesto se nelze zcela vyhnout částečnému popsání historie městských i dominikálních písemností. Těžiště této práce ale leží na přelomu 19. a 20. století.

2) Stručný popis dějin městského fondu je charakterizován v úvodu inventáře pardubického městského archivu. Viz SOKA, Pardubice, Archiv města Pardubice I. (dále AMPce, inventář archivního fondu), Pardubice 1969, uspořádala E. Žandová.

3) Archiválie z činnosti pardubického dominia uchovává dnes v největší míře SOA Zámrsk, Velkostatek Pardubice /1400/ 1494 – 1952 (inventář archivního fondu), Zámrsk 1963, uspořádal Z. Bičík. O uložení vrchnostenských písemností na pardubickém zámku s jejich nejstarším popisem jsme zpraveni z inventáře panství z roku 1719. Viz SOA Zámrsk, Velkostatek Pardubice (dále Vs Pce), kniha č. 146, s. 4v-30. Zde je zachycen soupis úředních a účetních knih.

Dalo by se říci, že městské i vrchnostenské písemnosti, nejen pardubické, sdílely s městem i s panstvím jeho "osud". Tak jako válečné události zasáhly do života pardubických měšťanů či obyvatel dominia, tak ovlivnily "život" i věci vytvořených z podnětů lidské činnosti. Nejinak tomu bylo i s písemnostmi. V čase třicetileté války vzrostlo nebezpečí, že budou nenávratně ztraceny. Kolik zmatku a právní nejistoty by taková skutečnost přinesla netřeba dodávat. Proto v čase největšího ohrožení se v první řadě hledalo bezpečné uložení pro ně. Roku 1631, kdy byly české země ohroženy saským vpádem putovaly některé dominikální písemnosti až do Třeboně.⁴⁾ Tyto zkušenosti přiměly zřejmě k činu i pardubickou městskou radu, neboť hned tři roky na to putoval celý městský archiv do sousedního Hradce Králové.⁵⁾ Neklidnost čtyřicátých let 17. století zapříčinila pobyt archiválií z činnosti pardubického velkostatku až v účetárně české komory v Praze. Podle obsahu se zřejmě jedná o stejný soubor dokumentů jako v roce 1631.⁶⁾

Jak už bylo zmíněno v první poznámce nezabývá se tato práce historií městského či vrchnostenského archivu. V podobném líčení bychom mohli pokračovat i nadále, ale těžiště této práce leží na konci 19. a začátku 20. století.

Významným mezníkem se stal rok 1850 a reorganizace veřejné správy, kdy byly novější pozemkové knihy předány okresnímu soudu v Pardubicích, odkud je převzal Archiv Země české. Rok 1880 a vznik Muzejního spolku

4) SOA Zámorsk, Vs Pce, kniha č. 325, fol. 451v. "V létu Páně 1631, když lid kurfiřta saského nepřátelským způsobem do království toho Českého vtrhl a některé kraje a města sobě opanovavši až k samým Pardubicím v silných partajích příjížděl, pro lepší bezpečnost poručení Jich Milosti pánův rad komory království Českého, všechny knihy purkrechtní, registra sirotčí se vši kanceláři, listy zhostnými i jinými mnohými platnými a potřebnými věcmi, jakož i registry urburními, na čemž podstatě všeho panství pardubického záleží, aby tyto věci od lidu nepřátelského, což se na některých panstvích stalo a od nepřítelů k pobraní přišlo, také na zkázu přivedené a pobrané nebyly, to jest vše na dvou vozích potahy Jeho Milosti královského dvorskými z zámku pardubského až do Jihlavě, odtud na zámek Třeboň pro lepší bezpečnost dovezeno a zůstávající to tam ..."

5) SOKA Pardubice, AMPce, Inventář, s. 18. „poněvadž tehdy právě v ten čas, když se jest tato smlouva přátelská stala, knihy městské a všechny depositi právní města Pardubic pro tu příčinu a nebezpečnost vojenskou v městě Hradci Králové nad Labem schované jsou.“

6) SOA Zámorsk, Vs Pce, kniha č. 327, fol. 1530v. "na poručení Jich Milosti pánův rad komory české všeckna registra, jak urburní, též sirotčí a knihy purkrechtní se všemi věcmi kancelářskými pro lepší bezpečnost před nepřitelem do měst Pražských odvezené, kdež tam až do lepšího času na hradě pražském v buchhalterii JMC složené zůstávaly."

je počátkem o záchranu městské i patrimoniální registratury. Spolek postupně přebíral jednotlivé komponenty z obou fondů. Byla zřízena i odborná funkce kustoda. To už se ale muzejní archiv musel obejít bez části vrchnostenské registratury. "Péče" o odkaz předků nepřezila rozhodnutí tehdejšího vrchního komorního panství Pardubice Josefa Kottowitzze. Patrně již nelze úplně zjistit, co tehdy pohltila hradecká papírna. Ze 17 vozů se podařilo zachránit jen to, co z nich vypadlo a co sebrali někteří občané v čele s ředitelem místní reálky Josefem Smolíkem.⁷⁾ Některé archiválie na tom byly o poznání lépe. Dostaly se, různými cestami, do rukou soukromých osob. Fyzicky tedy existovaly. Jen ne v té instituci, která byla zřízena pro jejich ochranu. Podobnými "neznámými" cestami doputovaly i do pražského Archivu Národního muzea.⁸⁾ Nyní se částečně pokusím toto "putování" popsat. Naskýtají se dvě otázky:

1. Kdy se pardubické archiválie ocitly v Archivu Národního muzea ve sbírce F?⁹⁾

2. Jakým způsobem se vůbec na uvedené místo dostaly či dostávaly a kdo se na tom podílel?

Na žádnou z uvedených otázek není jednoduché zodpovědět. Hned v úvodu této rekonstrukce chci zdůraznit, že se pohybuji na velmi tenké půdě a jakýkoliv další pramen, drobná písemná poznámka mohou tuto část poopravit či zcela změnit.

Určit zcela přesné datum příjmu pardubických pramenů v Archivu Národního muzea nelze. V muzejní registratuře je ale možno podle některých záznamů částečně určit přibližné datum. Podle mého názoru muselo se tak stát minimálně před 9. říjnem 1900. Toto datum, jak uvidíme níže, ale není jediné, které lze pokládat za mezní, po kterém se již žádné pardubické písemnosti do Archivu Národního muzea nedostávaly. Naopak. Tímto dnem je datován dopis Václava Diviše Čistického, kterým dává tehdejšímu řediteli Archivu Národního muzea Václavu Schulzovi na vědomí, že se mu dostala do rukou instrukce Ferdinanda III. pro hejtmana pardubického panství Havla Gotthelfa z Freydenberku z roku 1652 a kterou má v úmyslu

7) SOA Zámorsk, Vs Pce (inventář), s. XIV.

8) Zcela pregnantně to vyjádřil Z. Bičík v úvodu velkostatkového inventáře – "Řada archiválií se bohužel dostala do soukromého vlastnictví (např. sbírka ředitele Vambery), jiné byly zašantročeny (podílely se na tom prokazatelně např. Jan Diviš) (zvýraznil J.S.), nejstarší materiály se záhadnými cestami dostaly do držení Národního muzea v Praze."

9) Současné uložení pardubických pramenů je ANM, Sbirka F, kartony č. 116 – 121.

